

диференціації показників рівня розвитку, виявлення регіональних та локальних системоутворюючих центрів, транспортно-географічне районування, обґрунтування елементів територіальної структури – пунктів, центрів, вузлів, регіональних авіатранспортних систем).

7. Здійснення прогнозу розвитку національної авіатранспортної системи та її регіональних підсистем.

8. Виявлення проблем, обґрунтування перспективних напрямків розвитку та заходів з оптимізації авіатранспортної системи.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Авіаційний транспорт виступає у вигляді специфічного об'єкта суспільно-географічного дослідження, головною формою територіальної організації якого є регіональна авіатранспортна система. Для подальших поглиблених досліджень механізмів цілісності та структуроутворення регіональних авіатранспортних систем необхідно обґрунтувати географічну парадигму їх функціонування на основі якої будуть створюватися загальна та спеціальні методики дослідження у відповідності з предметним полем суспільної географії. Це дозволить суттєво посилити практично-прикладну спрямованість суспільно-географічних досліджень авіатранспорту.

1. Дудник І.М. Вступ до загальної теорії систем: Навчальний посібник / І.М. Дудник – К.: Кондор, 2009. – 205 с. 2. Дудник І.М. Прогнозування низових суспільно-географічних систем: теоретико-методологічний підхід. Дис. д-ра геогр. наук. – К., 1998. – 493 с. 3. Коценко К.Ф. Транспорт і його вивчення в курсі географії / К.Ф. Коценко – К.: Радянська школа, 1983. – 168 с. 4. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія / К.В. Мезенцев. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – 253 с. 5. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с. 6. Чернюк Л.Г. Транспорт і регіональні системи продуктивних сил України / Л.Г. Чернюк. – К.: Науковий світ, 2003. – 182 с. 7. Пашенко Ю.Є. Розвиток та розміщення транспортно-дорожнього комплексу України / Ю.Є. Пашенко. – К.: Науковий світ, 2003. – 468 с. 8. Тархов С.А. Еволюційна морфологія транспортних мереж / С.А. Тархов. – Смоленск-Москва: Универсум, 2005. – 384 с.

УДК 331.56.

Грицай Х., Кіпчач Ф.

Субрегіональні особливості використання працересурсного потенціалу у Львівській області

Висвітлено сучасний рівень зайнятості та безробіття населення субрегіональних адміністративно-територіальних одиниць і міст Львівської області. Запропоновано головні напрями діяльності для запобігання безробіттю серед працездатного населення.

Ключові слова: економічно активне населення, працездатне населення, працересурсний потенціал, рівень безробіття.

Грицай Х., Кіпчач Ф. Субрегиональные особенности использования трудоресурсного потенциала во Львовской области. Отражен современный уровень занятости и безработицы населения субрегиональных административно-территориальных единиц и городов Львовской области. Предложены главные направления деятельности для предотвращения безработицы среди работоспособного населения.

Ключевые слова: экономически активное население, работоспособное население, трудоресурсный потенциал, уровень безработицы.

Gritsay Kh., Kiptach F. Subregional features of the use of work-recourses of potential in Lvov area. The modern level of employment and unemployment of population is reflected: subregional administrative-territorial units and cities of the Lvov area. Main directions activity is offered for prevention of unemployment among a capable of working population.

Keywords: economic active population, capable of working population, work-recourses potential, unemployment rate.

Постановка проблеми. Подолання бідності є головною обов'язковою вимогою сталого розвитку регіону, а також його субрегіональних адміністративно-територіальних одиниць. Злидні зумовлені зростанням рівня безробіття, імміграцією професійно активних та трудових спеціалістів у пошуках роботи в країні зарубіжжя, неефективним розподілом існуючого працересурсного потенціалу є стимулятором неощадливого, а інколи, й хижацького використання природного життєвого довкілля та місцевих природних ресурсів адміністративних районів Львівської області.

Аналіз останніх документів і публікацій. Хронологічний зріз чисельності та динаміки економічно активного населення в адміністративних районах Львівської області висвітлено у матеріалах Державного комітету статистики України та Головного управління статистики у Львівській області. Основні положення стосовно надання соціальних послуг та матеріального забезпечення на випадок безробіття – у Законах України “Про зайнятість населення” та “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”.

Постановка завдання. На підставі детального опрацювання статистичних джерел інформації та матеріалів затверджених державних програм необхідно вирішити такі прикладні задачі:

а) проаналізувати субрегіональний аспект економічно активного населення адміністративних районів Львівської області;

б) висвітлити динаміку рівня зайнятості та безробіття серед населення адміністративних районів і міст;

в) запропонувати головні напрями діяльності для запобігання безробіття серед працездатного населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Економічно активне населення* охоплює все працездатне населення віком від 15 до 70 років, яке бере участь у суспільному виробництві або зайняте іншою діяльністю, що приносить доходи, а також зареєстровані безробітні [1, с. 106].

Аналіз статистичних показників засвідчує, що тенденція до скорочення чисельності економічно активного населення в адміністративних районах Львівської області спостерігалась упродовж 2000-2006 рр., - з 1249,7 зменшилась до 1166,9 тис. чол. (на 6,6%), а вже з 2007 р. чисельність цієї категорії населення почала дещо зростати і у 2008 р. становила 1182,2 тис. осіб (46% від усього населення області). Варто зазначити, що населення працездатного віку становило 92%, а населення старше працездатного віку – 8%. Чисельність економічних активних чоловіків (53%) перевищувала кількість економічно активних жінок на 6%. Найбільшу кількість у 2008 р. економічно активного населення становили такі вікові групи: 40-49 р. – 322,8 тис. чол.; 50-59р. – 196,6 тис. чол.; 25-29 р. – 156,5 тис. чол. Крім того, найбільша частка (60%) економічно активного населення проживала у міських населених пунктах. Таке явище спричинене промисловою політикою держави, прискореними процесами урбанізації, кращими умовами праці й більшими доходами міських працівників, а також інтенсивним

старінням сільських жителів.

Для детального дослідження економічно активного населення адміністративних районів і міст області проаналізовано розподіл постійного населення за основними віковими групами (рис. 1).

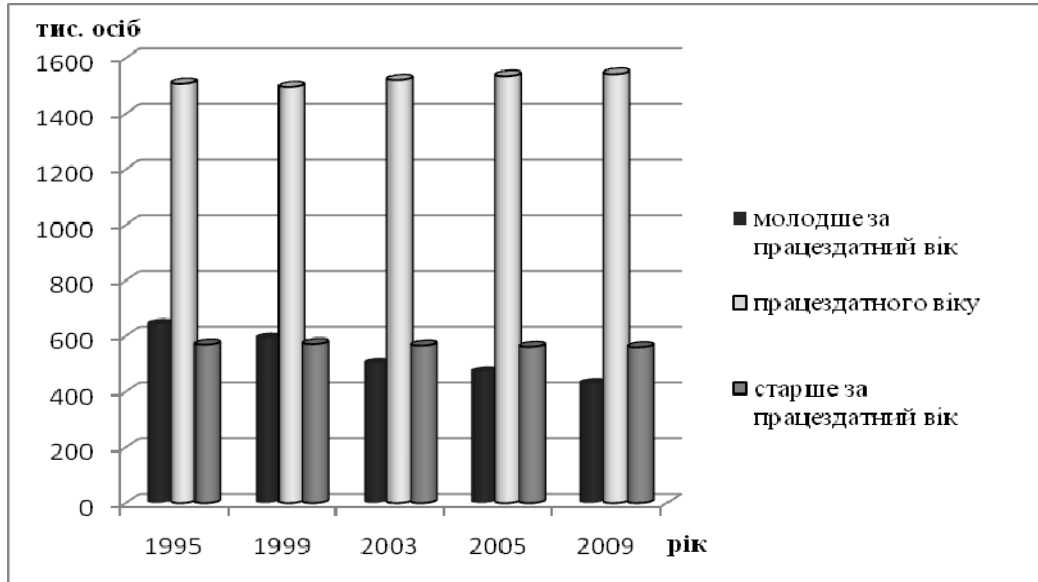

Рис. 1. Динаміка розподілу населення адміністративних районів і міст Львівської області за основними віковими групами 1995-2009 рр. [4]

Аналіз динаміки основних вікових груп населення 1995-2008 рр. засвідчує, що частка працездатного населення порівняно з 1995 р. зросла на 5,5%, а це вже є позитивним процесом для економіки регіону. Одним із чинників збільшення частки цієї категорії населення можна вважати повернення заробітчан. Протилежну ситуацію спостерігаємо стосовно населення молодшого та старшого за працездатний вік, їхня чисельність поступово зменшується. Якщо у 1995 р. населення молодше за працездатний вік становило 23,7% від загальної кількості населення області, то станом на 2009 р. – 17,0%, що свідчить про загострення демографічної проблеми в адміністративних районах. Крім того, частка населення старшого за працездатний вік зменшилась на 1,2%.

Варто зазначити, що вихідні статистичні дослідження засвідчують про міжрайонну диференціацію населення стосовно основних вікових груп. Так, у 2009 р. найбільшу частку (середня по області становить 60,9%) чисельності працездатного населення зафіксовано у всіх містах (крім м. Борислав) та у Пустомитівському і Яворівському районах (61,7% від загальної кількості населення області), а найменшу – в Перемишлянському (52,7%), Жидачівському (55,2%) і Турківському (54,6%) районах [4, с. 27].

Друге місце серед вікових груп (22,1%) належить населенню старшому за працездатний вік. Основна частка їх проживає у сільській місцевості, що пов'язане з виходом на пенсію. Високий показник чисельності населення цієї вікової групи зафіксовано у Перемишлянському (29,7%), Жидачівському (27,9%), Старосамбірському (24,4%) і Буському (24,3%) районах, а найменший – м. Новий Розділ (15,8%) та у Яворівському районі (18,5%).

Найбільшу частку молодшого за працездатний вік населення зазначено у Турківському (22,8%), Сколівському (20,5%) та Яворівському (19,8%) районах, які займають перші місця за народжуваністю в області. Відповідно, найменшу – у містах: Трускавець (14,5%), Львів (14,6%), Дрогобич (15,7%) і Стрий (15,8%).

Отже, внаслідок складного соціально-економічного стану як у державі, так і в регіонах, чисельність економічно активного населення в адміністративних районах і містах області зменшується, що спричинено, у першу чергу, негативними демографічними тенденціями (зниженням народжуваності, старінням населення, тощо). Основна частка працездатного населення зосереджена у містах, а населення молодше та старше за працездатний вік проживає у сільській місцевості. Можна стверджувати, що сільське господарство поступово занепадає, вимирають сільські населені пункти, пришвидшується процеси урбанізації, які негативно впливають на функціонування природного життєвого середовища.

Економічно активне населення охоплює дві підкатегорії – зайняті та безробітне населення.

За визначеннями Міжнародної організації праці (МОП), *зайнятими* вважаються особи у віці 15-70 років, які відпрацювали протягом обмежувального тижня хоча б одну годину (в особистому селянському господарстві – не менше 30 годин) не залежно від того, чи була це постійна, тимчасова, сезонна, випадкова або інша робота. Закон України “Про зайнятість населення” по-іншому трактує категорію зайнятості. *Зайнятими* вважаються особи, які займаються економічною діяльністю: працювали за наймом на умовах повного (неповного) робочого часу; роботодавці: особи, які самостійно забезпечували себе роботою або безкоштовно працювали у сімейному бізнесі; служителі релігійних культів; військові кадрової служби.

Зростання чисельності зайнятого населення є ознакою покращення ситуації в адміністративних районах, що зафіксовано з 2005 року. Так у 2008 р. зайняте населення віком від 15 до 70 років становило 1092,5 тис. осіб або 57,5%, а у 2000 р. – всього 56,5%. Крім того зберігається стійка тенденція скорочення працюючих за наймом на підприємствах та організаціях працівників – з 75,5% у 2000 р. до 67,0% у 2008р. й, відповідно, збільшення самостійно зайнятих – з 24,5% до 33,0%, що зумовлено соціально-економічною політикою держави.

Зазначимо, що серед зайнятого населення помітно виокремлюється частка таких вікових груп: 40-49 р (77,2%), 35-39 р. (76,2%) і 30-34 р. (75,1%). Оскільки літні люди мають значний досвід роботи, тому в деяких видах економічної діяльності використання їх праці може давати значний ефект.

Внаслідок соціально-економічної політики держави змінилась структура зайнятості населення в адміністративних районах і містах області. Зокрема, у 2000р. в сільському, лісовому господарстві та мисливстві, рибальстві й рибництві було зайнято 23,5% населення, а у промисловості – 21,0%, а вже станом на 2008 р. (дані Головного управління статистики у Львівській області) зайнятість населення становила, відповідно 16,2 і 16,0%. Засвідчено помітний зріст зайнятості населення у сфері послуг, головну у торгівлі, зв'язку, готельному та ресторанному бізнесі, фінансовій діяльності, наданні різноманітних рекламних, посередницьких, інжинирингових і консалтингових послуг тощо.

На основі аналізу показників описаних соціально-статистичних досліджень виокремлено п'ять груп адміністративно-територіальних одиниць:

1. *Перша група з високим рівнем* (358,6 тис. осіб) найманих працівників. До цієї групи належить м. Львів, частка найманих працівників в якому становить

48,9% від зайнятого населення області.

2. *Друга група* охоплює м. Дрогобич (29,0 тис. осіб) і Сокальський (24,0 тис. осіб) район. Для цієї групи адміністративно-територіальних одиниць визначено *середній рівень* (29,0-23,2 тис. осіб) найманих працівників підприємств, установ та організацій. Загальна кількість їх становить 53,0 тис. осіб або 7,3% від зайнятого населення регіону.

3. *Третя група із помірним рівнем* (23,1-17,3 тис. осіб) найманих працівників. До цієї групи належить три райони: Пустомитівський (22,6 тис. осіб), Яворівський (21,2 тис. осіб), Жовківський (20,5 тис. осіб) і два міста Червоноград (22,7 тис. осіб) та Стрий (20,0 тис. осіб). Сумарно це становить 107,0 тис. зайнятих осіб або 14,6% від загальнообласного показника.

4. *Четверта група із низьким рівнем* (17,2-11,4 тис. осіб) найманих працівників охоплює п'ять районів: Стрийський (14,9 тис. осіб), Жидачівський (13,9 тис. осіб), Бродівський (12,4 тис. осіб), Золочівський (11,7 тис. осіб), Кам'янка-Бузький (11,7 тис. осіб) та м. Трускавець (13,9 тис. осіб) і Самбір (13,9 тис. осіб). Чисельність найманих працівників підприємств, установ та організацій цієї групи становить 95,0 тис. осіб або 13,0% від зайнятого населення Львівської області.

5. *П'ята група*. До цієї групи належить чотирнадцять адміністративно-територіальних одиниць: Миколаївський (11,3 тис. осіб), Городоцький (11,2 тис. осіб), Радехівський (10,7 тис. осіб), Старосамбірський (10,4 тис. осіб), Дрогобицький (8,9 тис. осіб), Мостиський (8,8 тис. осіб), Буський (8,3 тис. осіб), Самбірський (7,4 тис. осіб), Сколівський (7,2 тис. осіб), Перемишлянський (6,0 тис. осіб), Турківський (5,6 тис. осіб) райони та міста: Борислав (10,5 тис. осіб), Новий Розділ (6,5 тис. осіб) і Моршин (5,7 тис. осіб). Це становить 16,2% (118,5 тис. осіб) від загальної кількості зайнятого населення області, що характерно для *дуже низького рівня* (11,3-5,5 тис. осіб) [5, с. 245].

Отже, найбільшу кількість найманих працівників підприємств, установ та організацій зареєстровано у містах Львові, Дрогобичі й Сокальському районі. Частка цих двох груп становить 56,2% від зайнятого населення Львівської області.

Особливо актуальною в умовах економічно-соціальної та екологічної кризи для адміністративних районів і міст області є проблема безробіття.

За визначенням МОП, *безробітні* – це особи у віці 15-70 років, зареєстровані та незареєстровані у державній службі зайнятості, які не мали роботи (прибуткового заняття), протягом останніх чотирьох тижнів шукали роботу або намагалися організувати власну справу і впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи.

Згідно українського законодавства, *безробітні* – це працездатні громадяни працездатного віку, які не мають заробітку або інших передбачених законом доходів, зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи [2, с. 7].

Станом на 1 січня 2009 р. статус безробітного у Львівській області одержали 42,1 тис. осіб, що на 28,3% більше, ніж у 2008 р. та у 2 рази менше, ніж 2001 р. Тенденція до зниження рівня зареєстрованого безробіття в адміністративних районах області спостерігається з 2007 р. Так, у 2008 р. чисельність зареєстрованих безробітних зменшилась на 2,1% (порівняно з 2007р.), а порівняно з 2000 р. на 6,0% [4, с. 38].

Рівень зареєстрованого безробіття серед населення працездатного віку у сільській місцевості (4,0%) у 2 рази перевищує аналогічний показник для

мешканців міських поселень (2,0%). Це наслідок відсутності соціально-економічних реформ розвитку села та активної міграції сільського працездатного населення в урбанізовані ареали як регіонів України, так і зарубіжжя. Водночас зазначимо, що рівень загального безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) у 3 рази перевищував рівень зареєстрованого безробіття та становило 8,3%, а порівняно з 2000р. – 14,5%. За статевовіковою структурою переважали безробітні чоловіки (7,9%). За соціально-статистичними даними найбільшу частку серед безробітних мають вікові групи 15-24 р. – 17,1% і 25-29 р. – 8,5%. Це молоді люди, що здобули освіту і активно шукають роботу. Окрім того, до негативного явища ринку праці в адміністративних районах і містах Львівської області відносимо неповну зайнятість або приховане безробіття. Це є підґрунтям для зростання рівня безробіття, зниження кваліфікації робочої сили й негативно впливає на рівень доходів населення.

На рис. 2 висвітлено динаміку рівнів безробіття населення у розрізі міст і районів Львівської області. Аналіз цих показників засвідчує тенденцію до зниження рівня зареєстрованого безробіття, яку спостерігають з 2003 р. у всіх адміністративних районах області, окрім міста Моршин і Трускавець.

Залежно від чисельності безробітних зареєстрованих у державній службі зайнятості станом на 2008 р. можна здійснити диференціювання адміністративних районів і міст області на такі групи:

1. *З дуже високим* рівнем чисельності (зареєстровано 2277-1838 осіб) безробітного населення. До цієї групи належить м. Львові (2277 осіб), а також Яворівський (2200 осіб), Старосамбірський (2072 особи), Золочівський (1956 осіб) і Бродівський (1926 осіб) райони. Частка безробітного населення цих територіально-адміністративних одиниць становить 31,8% (10431 осіб) від загальної кількості їх у Львівській області.

2. *З високим рівнем* чисельності (1837-1398 осіб) безробітних. Ця група охоплює чотири адміністративних райони: Самбірський (1732 осіб), Миколаївський (1568 осіб), Жидачівський (1515 осіб) і Дрогобицький (1429 осіб). Сумарна кількість зареєстрованого безробітного населення цієї групи становить 6244 особи або 19,0% від їх загальної кількості у межах області.

3. *Із середнім рівнем* чисельності (зареєстровано 1397-958 осіб) безробітного населення. До цієї групи віднесено п'ять районів: Радехівський (1285 осіб), Турківський (1084 особи), Городоцький (1043 особи), Перемишлянський (1029 осіб), Стрийський (1022 осіб) та міста Дрогобич (989 осіб) і Стрий (971 осіб). Загальна кількість безробітних сягає 7423 осіб, що становить 22,6% від загальнообласної кількості зареєстрованих безробітних.

4. *З помірним рівнем* чисельності (957-518 осіб) зареєстрованого безробітного населення. Група охоплює сім адміністративних районів: Жовківський (932 осіб), Мостиський (927 осіб), Буський (802 осіб), Сколівський (793 осіб), Пустомитівський (700 осіб), Сокальський (647 осіб), Кам'янка-Бузький (627 осіб) та міста: Борислав (945 осіб), Самбір (832 осіб) і Новий Розділ (689 осіб). Частка цієї групи становить 24,0% або 7894 осіб від загальної кількості безробітного населення Львівської області.

5. *З низьким рівнем* чисельності (517-82 осіб) безробітних. До цієї групи належать міста: Червоноград (408 осіб), Трускавець (367 осіб) і Моршин (82 особи). Сумарна чисельність безробітного населення цієї групи охоплює 957 осіб, що становить 2,6% від загальнообласної кількості безробітних [5, с. 244].

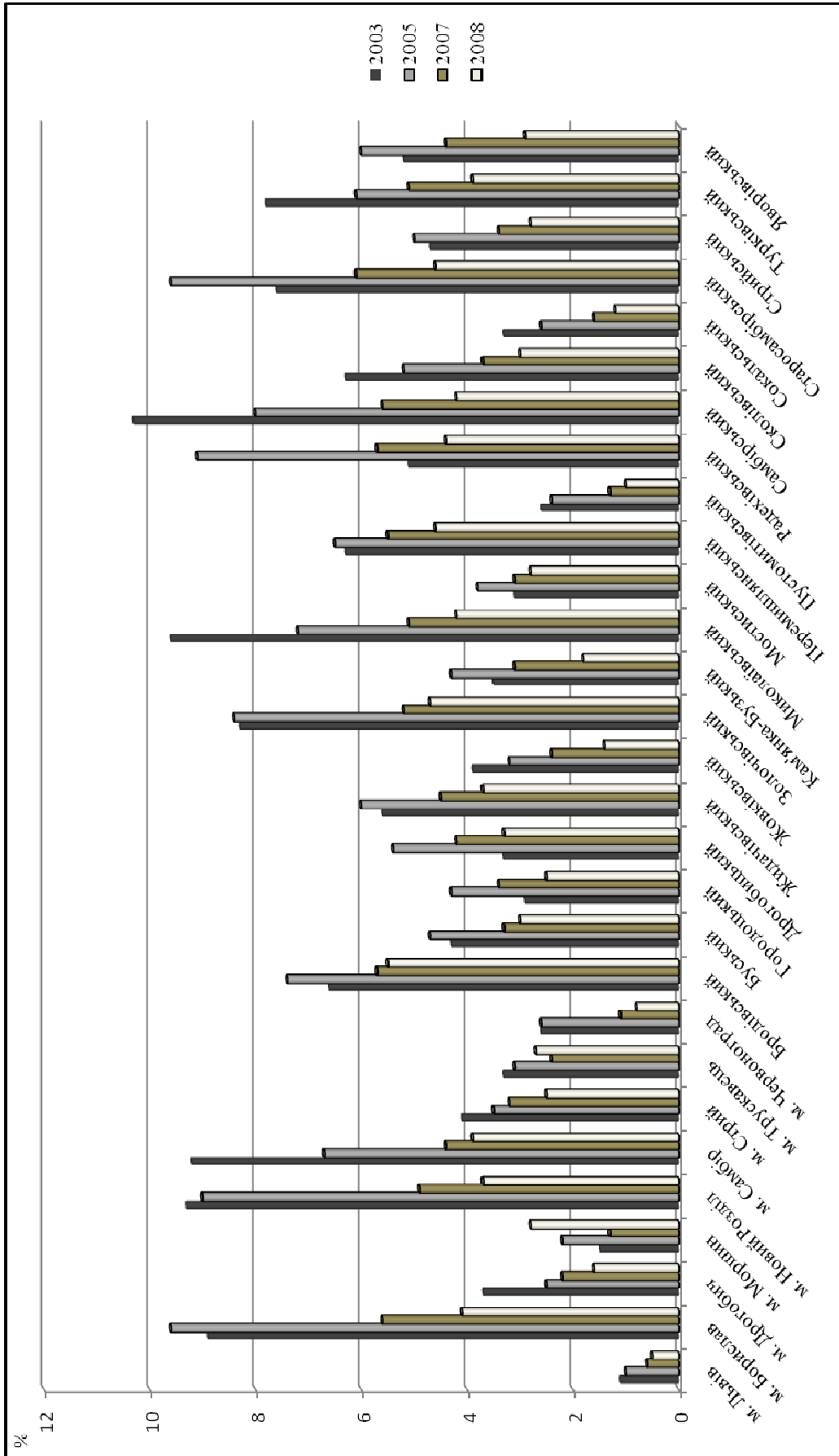

Рис. 2. Динаміка рівнів зареєстрованого безробіття населення у розрізі міст і районів Львівської області станом на 1 січня 2003-2008 рр.[4]

Аналіз описаних значень показників засвідчив, що найбільшу кількість безробітних зареєстровано у державних службах зайнятості першої і четвертої груп територіально-адміністративних районів і міст області. Сумарна частка цих груп становить 55,8% від загальної чисельності зареєстрованих безробітних у Львівській області.

Отже, для подолання безробіття (бідності) в адміністративних районах і містах області необхідно створити для працездатного населення сприятливі умови самостійно підвищувати свій добробут. Такі умови передбачають:

- раціональне використання існуючого людського ресурсу в районах і містах та підвищення територіальної мобільності населення з метою забезпечення збалансованості між пропозицією робочої сили та потребою;

- створення додаткових робочих місць у субрегіонах де розміщені перспективні рекреаційно-оздоровчі землі, завдяки чому будуть комплексно вирішуватись екологічні, соціальні та економічні проблеми населених пунктів;

- здійснення місцевими органами влади додаткових заходів спрямованих на стабілізацію та збільшення чисельності осіб зайнятих у всіх сферах економічної діяльності субрегіонів;

- стимулювання й підтримка розвитку малого й середнього підприємства, агропромислового комплексу у сільській місцевості (колективні господарства, спілки фермерів, фермерські та одноосібні господарства), а також зеленого й сільського туризму;

- розроблення такої соціальної та економічної стратегії розвитку субрегіонів яка б крок за кроком покращувала екологічні, соціальні та економічні умови життя й діяльності населення.

Висновки. Працересурсний потенціал адміністративних районів і міст області використовується нерационально. Найбільша частка працездатного населення працює у міських поселеннях, а в сільській місцевості переважає безробіття, що спричинює пошук сільською молоддю роботи в країнах зарубіжжя та занепад сільського господарства. Серед безробітних адміністративних районів і міст області основну частку становлять молоді люди таких вікових груп: 15-24 й 25-29 років. Тенденцію поступового зростання рівня зайнятості серед економічно активного населення зафіксовано з 2005 р, але це передусім спостерігалось в адміністративних районах, які розміщені навколо обласного центру, зокрема у Пустомитівському, Яворівському, Жовківському і Сокальському районах. В інших територіально-адміністративних одиницях рівень зайнятості населення низький.

Загалом проблема подолання безробіття населення є комплексною й різноплановою, яка повинна вирішуватись головно раціональним використанням як місцевих природних, так і людських ресурсів.

Проаналізовані статистичні показники зайнятості й безробіття населення дають змогу розробляти місцеві програми покращення екологічної та соціально-економічної ситуації в адміністративних районах і містах Львівської області, а також не допускати соціальної напруги й політичної нестабільності.

1. Гудзеляк. І. Географія населення: навч. посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с. 2. Закон України “Про зайнятість населення” від 22.03.1991 р. // zakon.rada.gov.ua. 3. Постанова Верховної Ради України “Про концепцію сталого розвитку населених пунктів” від 24.12.1999р. №1359-14 // zakon.rada.gov.ua. 4. Праця у Львівській області у 2008 році. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2009. – 290 с. 5. Статистичний щорічник Львівської області за 2008 рік: У 2 ч. / за ред. С.О. Матковського. – Львів: ГУСуЛО, 2009. – 343 с.